

NOVE SPOZNAJE O PROSTORU OKO FONTANE U ZADARSKOM PREDJELU KOLOVARE

Zdenko Brusić

UDK 904 (497.5 Zadar) »652«
Izvorni znanstveni rad
Zdenko Brusić
Arheološki muzej u Zadru

Autor obrađuje zadarski predio Kolovare, gdje je tijekom kratkih podmorskih istraživanja utvrdio postojanje antičkog pristaništa. Nakon kratkog navođenja podataka o tom gradskom prostoru, daje podatke o početnim podmorskim istraživanjima na Kolovarama, a posebno obrađuje nalaz keramičkog kalupa za izradu posuda. Obradivši spomenuti kalup, donosi prema dekoraciji na kalupu analogije, te atribuiru kalup u vrijeme helenizma. Smatra da su se u kalupu otiskivali krateri koji se mogu vezati uz reljefnu helenističku keramiku, pa pretpostavlja moguću radionicu te keramike koja se u zadnjim stoljećima prije Krista intenzivno importirala u Liburniju, na prostoru Kolovara.

Akademik I. Petricioli, kojemu je posvećen ovaj broj Priloga povijesti umjetnosti u Dalmaciji i ovaj skroman članak, u svojim se brojnim radovima bavio ili barem doticao ovog važnog zadarskog predjela, poznatog po crkvama sv. Krševana, sv. Marka, lazaretima i brojnim spominjanjima u pisanim podacima, i to uvijek s pobližom oznakom izvora »ad fontem«, »de fontana«, »de fonte« i dr.¹ Tijekom antike na ovom je prostoru ubicirano svetište Apolona

¹ I. Petricioli, Neki preromanički spomenici Zadra i okolice u svjetlu najnovijih istraživanja, Zbornik Instituta za hist. nauke Zadar, 2, 1958, str., 63-64; Isti, Maketa Zadra u pomorskom muzeju Venecije, Zbornik Instituta za hist. nauke Zadar, 2, 1958, str. 122. Isti, Lik Zadra u srednjem vijeku, Radovi Instituta JAZU u Zadru 11-12, 1965, str. 182; S. M. Traljić, Zadar i turska pozadina od XV. do potkraj XIX. stoljeća, Radovi Instituta JAZU u Zadru, 11-12 1965, str. 222-223; N. Klaić-I. Petricioli, Prošlost Zadra II, Zadar u srednjem vijeku do 1409. god., Zadar 1976, str. 130; I Petricioli, Opskrba vodom na području Zadra od ranog srednjeg vijeka do 1838. godine, Zadarski vodovodi, Zadar 1976, str. 23; Isti, Prinove istraživanju srednjovjekovnog lika Zadra, Radovi Fil. fak. u Zadru, 28, 1989, str. 155-156; Isti, Crkve Sv. Krševana i Sv. Marka »ad fontem« kod Zadra, Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru, 37, 1995, str. 237-247.

Likejskog, a iz kasne antike potječe i prostrana nekropola.² Nastanak ovih objekata trebat će povezati s izvorom koji se nalazi uz more ispod strme obale, a stalno se spominje od četrnaestog stoljeća. Godine 1546. »praefectus Canal« obnavlja stari zdenac (kako piše na ploči podignutoj u vrijeme te obnove), a nad zdcencem podiže kupolu na pilonima.³

Arheološka se istraživanja na ovom značajnom prostoru u blizini grada gotovo nisu obavljala izuzmemo li istraživanje nekoliko grobova i sondiranje I. Petriciolija da bi se utvrdili položaji sakralnih objekata, te istraživanja grobova B. Nedved kod hotela »Kolovare«.

Podvodna istraživanja, koja su započela 1995. godine i nadamo se da će se nastaviti i sljedećih godina, planirana su da bi se istražio priobalni prostor dijela obale ispred same Fontane. Na temelju informacija te indicija o postojanju arheoloških ostataka na morskome dnu nedaleko od obale, izvršena su kraća rekognosciranja i sondiranje podmorja jugoistočno od Fontane.⁴ Tamo gdje su konfiguracija dna i arheološki ostaci obećavali postojanje arheološkog sloja, napravljene su četiri manje sonde na dubini od dva do četiri metra. U svim se sondama pokazao sloj debljine od 40 do 80 centimetara s raznovrsnim arheološkim materijalom koji grubo možemo datirati od prvog i drugog stoljeća prije Krista do četvrtog stoljeća poslije Krista. Nanosi kamenja vidljivi na dnu jugoistočno od Fontane, te utvrđeni drveni piloni zabodeni u nizu, indiciraju postojanje pristaništa koje svakako traje od rane antike. Za kasnija razdoblja također postoje podaci, a potvrđena je i naknadna izgradnja jednog manjeg gata ispred same Fontane. Položaj ovog izvora na granici flišnog i vapnenastog sloja na dnu abrazijom odnesene obale nekoliko metara visoke, koji se u antici zbog razlike u razini mora nalazio na znatno višoj nadmorskoj visini, tako da je izvor bio jači i voda manje bočata, bio je pak dovoljnim razlogom da se na ovome mjestu u blizini grada zaustave brodovi kako bi se opskrbili vodom, pa se tako s vremenom formiralo i pristanište, o čemu svjedoči izgradnja spomenutoga manjeg gata ispred same Fontane. Obala Kolovara, iako nije prirodno zaštićena od južnih, jugozapadnih i zapadnih vjetrova, mogla je brodove zaštititi od sjevernih vjetrova koji su se na ovom dijelu smatrali najnepredvidljivijim i najopasnijim. U vrijeme priobalne plovidbe, odnosno navigacije duž istočne obale Jadrana, posebno tijekom antike, Zadarski je kanal bio vrlo važan prolaz.⁵

Tijekom sezone plovidbe, koja se u antici odvijala u toplijim mjesecima, pristanište kod Fontane bilo je idealno prenočište brodovima koji su se u dnevnoj plovidbi prema gornjojadranskim emporijima koristili pogodnim

² J. Medini, Kult Apolona Likijskog u Jaderu, Diadora 5, 1970, I. Petricioli, Nalaz kasnoantiknih grobova u Zadru, Vjesnik za hist. i arh. dalmatinsku, 54, 1952; B. Nedved, Kolovare, Zadar-kasnoantička nekropola, Arheološki pregled 21, 1980, str. 134-135; Ista, Zaštitno istraživanje rimskih grobova u Zadru, Diadora 9, 1980, str. 334.

³ I. Petricioli, Stari zadarski zdenac za snabdijevanje brodova, Pomorski zbornik, 7 1969, str. 545-553.

⁴ Istraživanja u trajanju od tri dana obavili su Z. Brusić i S. Gluščević.

⁵ Z. Brusić, Nalaz posuda od niskometamorfne stijene na otočiću Prviću kod Biograda i značenje ovog otočića u režimu plovidbe Pašmanskim kanalom, Diadora 13, 1991, str. 228-229.

vjetrom. U slučaju naglih nailazaka ljetnih oluja sa zapada ili pojačanja južnih vjetrova, brodovi iz ovog pristaništa brzo su mogli naći zaklon u zadarskoj luci, ili u današnjoj uvali Bregdetti.

Pogodnosti pristaništa na predjelu Kolovare kod Fontane vjerojatno su još početkom antike uvjetovale izgradnju kopnene komunikacije između Fontane i cesta koje vode u Jader i ager. Današnja Ulica D. Šimunovića vrlo je stara, a vodila je iz pristaništa do spoja s cestom što je iz agera vodila u Jader. Također nije slučajno što su se kod ovog cestovnog spoja - koji se nalazio u blizini spoja također starih komunikacija Ulice Nikole Šubića Zrinskog i Ulice Eugena Kvaternika - u antici nalazio i spoj dvaju krakova zadarskih akvedukata, i to jednog starijeg, što je vodio iz Botine, i drugog iz Trajanova vemeni koji je dovodio vodu iz udaljene Vrane.⁶ Na spoju tih dvaju krakova vodovoda nalazio se sigurno i »castellum aque« odakle se voda upućivala prema gradu, ali i jednim krakom prema objektima oko luke i u samu luku.⁷ Vrijeme početaka antičke luke kod Fontane tijekom spomenutih kraćih sondiranja nismo mogli utvrditi, ali se nadamo da će se to moći nakon većih zahvata, kada utvrdimo položaj zdravice te sloj koji leži neposredno na njoj.

Tijekom sondiranja na vidjelo je izišlo dosta arheološkog materijala, pretežno ulomaka amfora i grublje keramike. Nađeno je također i nekoliko primjeraka finije keramike, ulomaka vrlo kvalitetnog stakla i keramičkih svjetiljki. Jedan nalaz, koji zavrjeđuje posebnu pozornost a ima i višestruko značenje ne samo za ovaj prostor Fontane nego i šire, dio je keramičkog kalupa što ćemo ga ovdje posebno obraditi. Radi se, naime, o keramičkom kalupu za izradu reljefnog posuda. Sastavljeni dijelovi kalupa daju polovicu njegova promjera - 21 centimetar i 8 centimetara visine. Ulomci kalupa izvađeni su iz najdubljeg dijela sonde zajedno s ulomcima ranocarskih amfora i ulomcima druge netipične keramike za preciznije datiranje sloja.

Kalup je izrađen od kvalitetne gline sivo-plavkaste boje (T. I. sl. 1), debelih stijenki i masivnog dna. Elementi dekoracije otisnuti na unutarnjoj strani kalote sastoje se od velikih lotosovih listova kojih prema rekonstrukciji ima dvanaest, a rađeni su otiskivanjem matrice kao i ostala dekoracija. U prostoru između listova otisnute su rozete, a s gornje strane dekoracija završava nizom valovitih motiva u obliku izduženog i položenog slova S. Sam kalup, na temelju veličine, upotrebljavao se za izradu većih posuda odnosno dekoriranih dijelova toga posuda, a s obzirom na motive dekoracije možemo s dosta sigurnosti pretpostaviti da se u njemu otiskivala helenistička reljefna keramika.

Helenističke u kalupu rađene reljefne zdjele (Hellenistic moddmade relief bowl), koji se naziv predlaže u novijoj literaturi, poznate su po starijem nazivu Megarske zdjele⁸ (Megarian bowl), a nastale su nakon stila bojenog posuda

⁶ Prema planu Zadra i najbliže okolice iz Kriegersarchiva u Beču označeni su ostaci dvaju zadarskih akvedukata (*B. Ilakovac*, Rimski akvedukti na području sjeverne Dalmacije, Zadar 1982, str. 216-217), i legendom obilježeni kao: Mura di un aquidotto antico (*I. Petricioli*, Prinove istraživanja.. o.c. str. 150-151). Njihovo spajanje, jednog ranijeg iz izvora Botine koji prati liniju limitacije, i drugog koji dolazi iz Vrane može se pretpostaviti na današnjem početku Ulice Nikole Šubića Zrinskog.

⁷ *B. Ilakovac*, Akvedukti.. o.c. str. 207.

⁸ *Z. Brusić*, Helenistička reljefna keramika u Liburniji, *Diadora* 10, 1988, str. 21.

West-slope u Ateni i Gnathia posuda u južnoj Italiji. Helenistička u kalupu rađena reljefna keramika već u samom nazivu upozorava na tehnološki postupak u njenoj izradi, te za razliku od prijašnje grčke keramike, kada su lončari rukom izrađivali svaki primjerak i posebno ga dekorirali, ovdje se u kalupu otiskuje u isto vrijeme i posuda i dekoracija na njoj, što omogućuje ponavljanje postupka i otiskivanje više identičnih primjeraka posuda.

Podrijetlo helenističke reljefne keramike nije potpuno rasvijetljeno. Neki istraživači drže da je Aleksandrija, odnosno Egipat, ishodište te vrste reljefne keramike dok drugi istraživači smatraju da je ta keramika nastala u Ateni, pa se ubrzo proširila i u druga središta. Na temelju analize reljefnih zdjela i dijelova kalupa s raznih nalazišta u Ateni, pretpostavlja se da su te atenske reljefne zdjele originalan proizvod atenskih lončara, te da su se počele izrađivati oko 224/223. godine prije Krista, a proizvodnja je trajala do Suline opsade i rušenja 86. godine prije Krista.⁹ U Korintu ta keramička proizvodnja počinje u zadnjoj četvrtini trećeg stoljeća i bila je već jako razvijena u vrijeme rušenja Korinta 146. godine prije Krista, kad ovdje i prestaje ta keramička proizvodnja. Prema nalazima iz slojeva delskih svetišta pretpostavlja se da je proizvodnja reljefnih helenističkih zdjela počela oko 200. godine prije Krista i vjerojatno trajala do 88. godine prije Krista, kada taj otok pljačka Mitridad i raseljava njegove stanovnike. Na otoku Delosu nađeno je mnogo helenističkih reljefnih zdjela, a s obzirom na značenje Delosa kao centralnog Apolonovog svetišta svih Helena, trgovačkog centra i najvećeg trgovišta robova u koji su svraćali brojni trgovci iz svih dijelova Mediterana, može se pretpostaviti da je s Delosa došao najveći utjecaj u keramičkoj proizvodnji helenističke reljefne keramike prema Italiji, a možda i Jadranu. Na Apeninskom poluotoku značajnije se proizvodi reljefna helenistička keramika tijekom prvog stojeća prije Krista, kada su aktivne radionice u Umbriji s lončarima Lapiusom i Popiliusom.¹⁰

Osnovni je oblik helenističke reljefne keramike grčkih, maloazijskih, italjskih i drugih radionica zdjela, dok su oblici kratera, leginosa, amforiska ili skifosa izuzetno rijetki. Helenistička u kalupu rađena reljefna zdjela otisnuta iz jednodijelnog kalotastog kalupa prosječno je široka 14 do 16 centimetara, dublja je, s razvraćenim otvorom kod atenskih primjeraka, a plića s uvučenim otvorom iz delskih radionica. Reljefna dekoracija na helenističkim zdjelama sastoji se od različitog vegetabilnog ukrasa. Posebno je česta čaška sastavljena od varijanti lotosovih latica, onih s oštrim vrhom (*Nymphaea caerulea*), sa zaobljenim vrhom (*Nymphaea lotos*) i povijenim vrhom (*Nymphaea nelumbo*). Pojavljuju se također i druge vrste listova, posebno akantovo, palmino i dr. Na drugim pak zdjelama prevladava figuralna dekoracija, a motivi su najčešće uzeti iz Homerova epa i drugih mitoloških scena ili se pak figure i čitave scene ponavljaju bez određene intencije. Dno se tih reljefnih zdjela sastoji najčešće od jednog prstena unutar kojega je otisnuta rozeta, Meduza, Heraklova glava, glava Tihe ili je pak otisnuto majstorovo ime. Kod nekih primjeraka zdjela iz mladih razdoblja na dnu su otisnuta tri ispupčenja u obliku kazališne maske, školjke, glave i dr., što uz dekorativna svojstva pojačava stabilitet toj vrsti posuda.

⁹ S. I. Rotroff, *Hellenistic Pottery, Athenian and imported Moldmade Bowls*, Agora 22, Princeton 1982, str. 11-13.

¹⁰ Z. Brusić, *Helenistička.. o.c.*, str. 20-21 i ostala literatura.

Import helenističkih reljefnih zdjela iz grčkih i italskih radioničkih centara nije utvrđen na istočnojadranskim nalazištima, što treba dovesti u vezu s djelovanjem lokalnih radionica čiji su produkti najprije uočeni na liburnskim nalazištima.¹¹ U grobovima liburnskih naselja Velika Mrdakovica, Gradina kod Grabovaca, Nadin, te u slojevima u Zadru i Ninu kao i na drugim liburnskim lokalitetima, utvrđena je reljefna helenistička keramika koja po fakturi, dekorativnim motivima i oblicima odudara od standardnih oblika reljefne helenističke keramike grčkih i italskih radionica.¹² Kod helenističke reljefne keramike s liburnskih nalazišta uočljiva je lošija faktura keramike, jednoličniji i slabije izrađen reljefni ukras te znatno veći broj reljefnih kratera u odnosu na standardne reljefne zdjele koje prevladavaju na svim mediteranskim nalazištima, odnosno u svim radioničkim centrima. Reljefni su se zvonoliki krateri, kao standardna roba liburnskih nalazišta, uz manji broj reljefnih zdjela, pretpostavljamo, izrađivali u pojedinim središtima na istočnoj obali Jadrana izvan Liburnije. Nalaz brojnih primjeraka reljefnih helenističkih zdjela i jedan primjerak kalupa (T. III. sl. 1) u helenističkom pristaništu u Resniku kod Kaštel Novog potvrdio je našu pretpostavku da je ta istočnomediteranska varijanta reljefne helenističke keramike izrađivana u okviru isejskog kruga, Issa, Resnik¹³ (antički Siculi), te možda i u kojem drugom emporiju na obali. S druge pak strane, po onome što dosada znamo, Liburni su bili glavni naručitelji te luksusne reljefne keramike, jer izvan spomenutih liburnskih centara i isejskih emporija gotovo nije nađena ta helenistička keramika. Liburni pak imaju i dugu tradiciju importa različite luksusne keramike iz mediteranskih radionica i to od najranije utvrđenih primjeraka iz korintskih radionica i brojnog dauntskog importa 8. i 7. stoljeća prije Krista, luksusne bojene keramike grčkih i južnoitalskih radionica preko spomenute reljefne keramike, do luksusnih aretinskih pehara i drugih radioničkih produkata duboko u rimski period.¹⁴ Tradicija importa luksusne i druge keramike u Liburniju može se povezati sa činjenicom da Liburni nisu nikada razvili značajniju keramičku proizvodnju, te se u njih, od najranijih početaka do u rimski period, može pratiti autohtona keramička produkcija koja se tehnički, dekorativno i po oblicima nikada nije podigla iznad standardne keramike grube fakture rađene bez upotrebe lončarskog kola, te koja se nije u principu mijenjala tijekom liburnske dominacije.

¹¹ Osim nalaza iz Budve i Herceg-Novog, koji odgovaraju grčkim posebno delskim radionicama, na ostalim nalazištima na istočnoj obali Jadrana nema importiranih helenističkih reljefnih zdjela, usporedi: *B. Kirigin*, Megarska zdjela iz Herceg-Novog, Prilozi pov. umjetnosti u Dalmaciji 21 (Fiskovićev zbornik I), 1980, str. 43-47; *Lj. B. Popović*, Helenistički reljefni pehari iz grčke zbirke Narodnog muzeja, Zbornik Narodnog muzeja 12/1, Beograd 1986, str. 105-112.

¹² *Z. Brusić*, Helenistička. o.c. str. 37-57.

¹³ *Z. Brusić*, Resnik kod Kaštel Novog, Helenističko pristanište, Arheološki pregled, Ljubljana 1990, str. 117-119.

¹⁴ *Z. Brusić*, The importation of Greek and Roman Relief Pottery into the Territory of Southern Liburnia, RCRF, Acta 17-18, 1977, str. 85-95; *Isti*, Reljefna sjevernoitalska terra sigillata iz Liburnije Diadora 11, 1989, str. 93-111; *Isti*, Italska terra sigillata u Liburniji, Diadora 12, 1990, str. 79-89; *Isti*, Vrste importa helenističke i rimske keramike u Liburniju, Umjetnost na istočnoj obali Jadrana u kontekstu europske tradicije, Rijeka 1993, str. 81-84.

Nalaz kalupa u antičkom pristaništu u Kolovarama izuzetno je važan u

okviru keramičke proizvodnje na istočnoj jadranskoj obali. Nalaz kalupa u pristaništu na Kolovarama kao i spomenutog kalupa u pristaništu u Resniku mislimo da treba vezivati uz objekte koji su se nalazili na obali, odnosno radionice koje su ovdje mogle djelovati. Vjerojatno su oba kalupa, kao i brojna keramika s reljefnom dekoracijom dospjeli u luku, bili bačeni iz radionica što su djelovale na obali. Teško je pretpostaviti da su u oba slučaja njihovi dijelovi bili bačeni s brodova što su boravili u luci jer brod nije pogodno mjesto za keramičku radionicu, a ako se kalup prevezio brodom, onda nije logično da baš u luci na Kolovarama bude bačen. Naravno daljnja istraživanja potvrdit će ili oboriti naše pretpostavke.

Analizirajući dekoraciju na našem kolovarskom kalupu, utvrdili smo da se radi o motivima vegetabilne dekoracije koja se upotrebljavala kod reljefne helenističke keramike. Motivi lotosovog lišća često se upotrebljavaju u dekoriranju ove vrste keramike. Posebno je pak česta čaška od nizova lotosova lišća što se vidi kod kalupa iz Kolovara. Prema veličini kalotastog udubljenja s ukrasom možemo zaključiti da je kalup služio za otiskivanje reljefno ukrašenih kratera, sličnih onima nađenim u velikom broju na liburnskim nalazištima. (T. II. sl. 2) Lončar je prilikom izrade kratera, isto tako kao i kod izrade reljefnih zdjela, stavljao poluloptasti kalup na lončarsko kolo, te uz okretanje utiskivao glinu na unutarnju stranu kalupa izvlačeći uz okretanje kalupa zvonoliki gornji dio kratera izvan kalupa, te oblikujući udubljenu ili izbočenu profilaciju ispod zvonolikog otvora kratera završavao ovaj dio posude.

Profiliranu nogu kratera kao i horizontalne ručke izrađivao je odvojeno te naknadno, dok se glina još nije osušila, postavljao na tijelo kratera i završavao posudu koja se nakon toga sušila, premazivala razvodnjenom finom glinom i pekla u keramičkim pećima najčešće s redukcijom zraka, što je davalo sive, plavo-sive i tamne tonove posudi i premazu.¹⁵ Na podmorskom nalazištu u Resniku kod Kaštel Novog nađen je uz ulomak kalupa i model maskerona (T. III. sl. 3) za otiskivanje u kalupu i brojno reljefno posude najvećim dijelom helenističke reljefne zdjele, dok su rjeđi ulomci reljefnih kratera, za čije je otiskivanje služio i nađeni kalup. Reljefni zvonoliki helenistički krateri, već smo kazali, najvećim dijelom su utvrđeni na liburnskim nalazištima te osim ulomaka dva-tri kratera na nalazištu u Resniku i dva primjerka iz južne Italije,¹⁶ importirana sigurno s istočnojadranskih radionica, nije utvrđeno više primjeraka te keramike specifične za liburnska nalazišta.

Za datiranje kalupa iz Kolovara može nam najbolje poslužiti njegov dekorativni ansambl i raspored, koji svakako pokazuje helenističke odlike. Najbliže analogije iz liburnskih nalazišta (T. IV. sl. 2 i 3) imamo u spomenutom podmorskom nalazištu u Resniku gdje se od brojnih reljefnih helenističkih zdjela po dekoraciji izdvaja jedna (T. II. sl. 1.), koja ima identične motive i njihove i njihov raspored na kaloti posude. Veliki lotosovi listovi koji tvore čašku zdjele s

¹⁵ M. Bimson, The technique of Greek black and terra sigillata red, *Antiquaries Journal* 36, 1956, str. 201-204.

¹⁶ La Puglia dal paleolitico al tardo romano, Bari 1979, sl. 633; drugi primjerak u Arheološkom muzeju u Bariju (inv. br. 2739), po boji, fakturi i dekoraciji, a također i po obliku identičan je kraterima nađenim u Liburniji.

rozetama u međuprostorima latica i položeni S motiv koji limitira gornju dekoraciju te tri kalotasta ispupčenja s rozetama u međuprostorima što tvore dno ove reljefne čaše. Lotosove latice koje tvore čašku osnovni su motiv i kod druga dva primjerka reljefnih zdjela iz Resnika. (T. III. sl. 2 i T. IV. sl. 1) Ishodište ovog motiva na reljefnim zdjelama nalazimo u primjeraka atenskih reljefnih zdjela (T. IV. sl. 3) i onih iz Korinta (T. IV. sl. 2), dok kasniji primjer upotrebe lotosove čaške nalazimo u oinohoe s nalazišta Plavac na otoku Zlarinu. (T. V. sl. 1) Na ostacima antičkog brodoloma spomenutog rta utvrđeno je postojanje dvaju vrsta luksusne keramike, jedne vezane uz helenističke tradicije a druge uz početke italske (aretinske) produkcije.¹⁷ Vrijeme stradanja broda koji je prenosio taj teret utvrđeno je ne temelju aretinskih nalaza i ranocarskih keramičkih lampi i datirano u prvo desetljeće poslije Krista, s tim da su primjerci ostale keramike, posebno one helenističkih značajki, nastale vjerojatno u drugoj polovici prvog stoljeća prije Krista.

Trajanje pak helenističke luke u Resniku možemo za sada, na temelju nalaza novca staviti u vrijeme od trećeg do prvog stoljeća prije Krista,¹⁸ te bismo u tom vremenskom razmaku trebali vidjeti doba nastanka i upotrebe kalupa iz Kolovara. Kalup sigurno otvara nove mogućnosti interpretacije liburnskog importa, ukazuje također na moguće postojanje jedne podružnice isejskih lončara u najznačajnijem liburnskom središtu i glavnom trgovačkom centru Liburnije, liburnskom i ranorimskom Jaderu.¹⁹

¹⁷ Z. Brusić, Rt Plavac, Zlarin kod Šibenika, ostaci rimskog brodoloma, *Arheološki pregleđ* 16, 1974, str. 103-104; Isti, *Vrste importa o.c.*, str. 88.

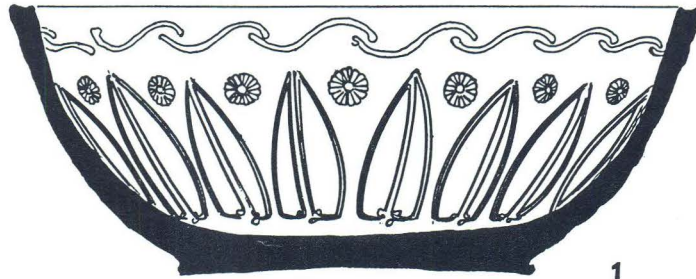
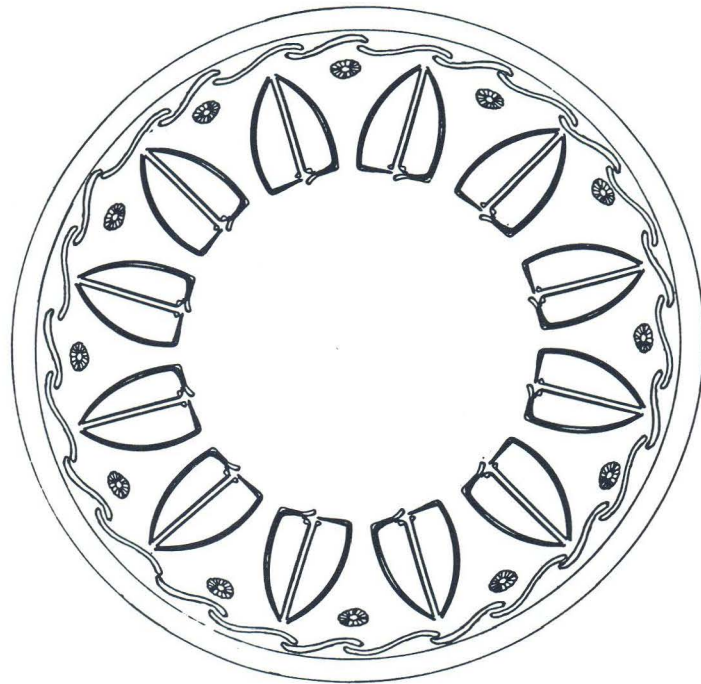
¹⁸ Najstariji novac nađen u Resniku pripada Farosu (J. Brunšmid, *Die Inschriften und Münzen der griechischen Städte Dalmatiens*, Beč 1898, sl. 18), i može se datirati u četvrto stoljeća prije Krista. Zatim je nađeno nekoliko primjeraka isejskog novca iz trećeg stoljeća prije Krista, a to su uglavnom srebrni primjerci jedini do sada u Resniku utvrđeni. Najmlađi novac pripada rimskom republikanskom denaru iz 87. godine prije Krista.

¹⁹ Z. Brusić, *Trgovačke veze liburnskog Jadera i Manijskog zaliva*. *Kaštelanski zbornik* 4, 1994., str. 21-24.

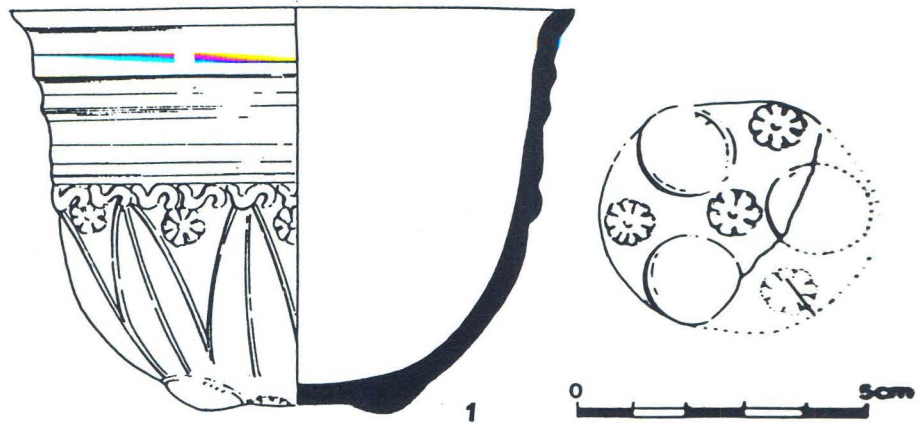
NEW DEVELOPMENTS IN THE EXCAVATIONS
AROUND THE FOUNTAIN IN KOLOVARE (ZADAR)

Zdenko Brusić

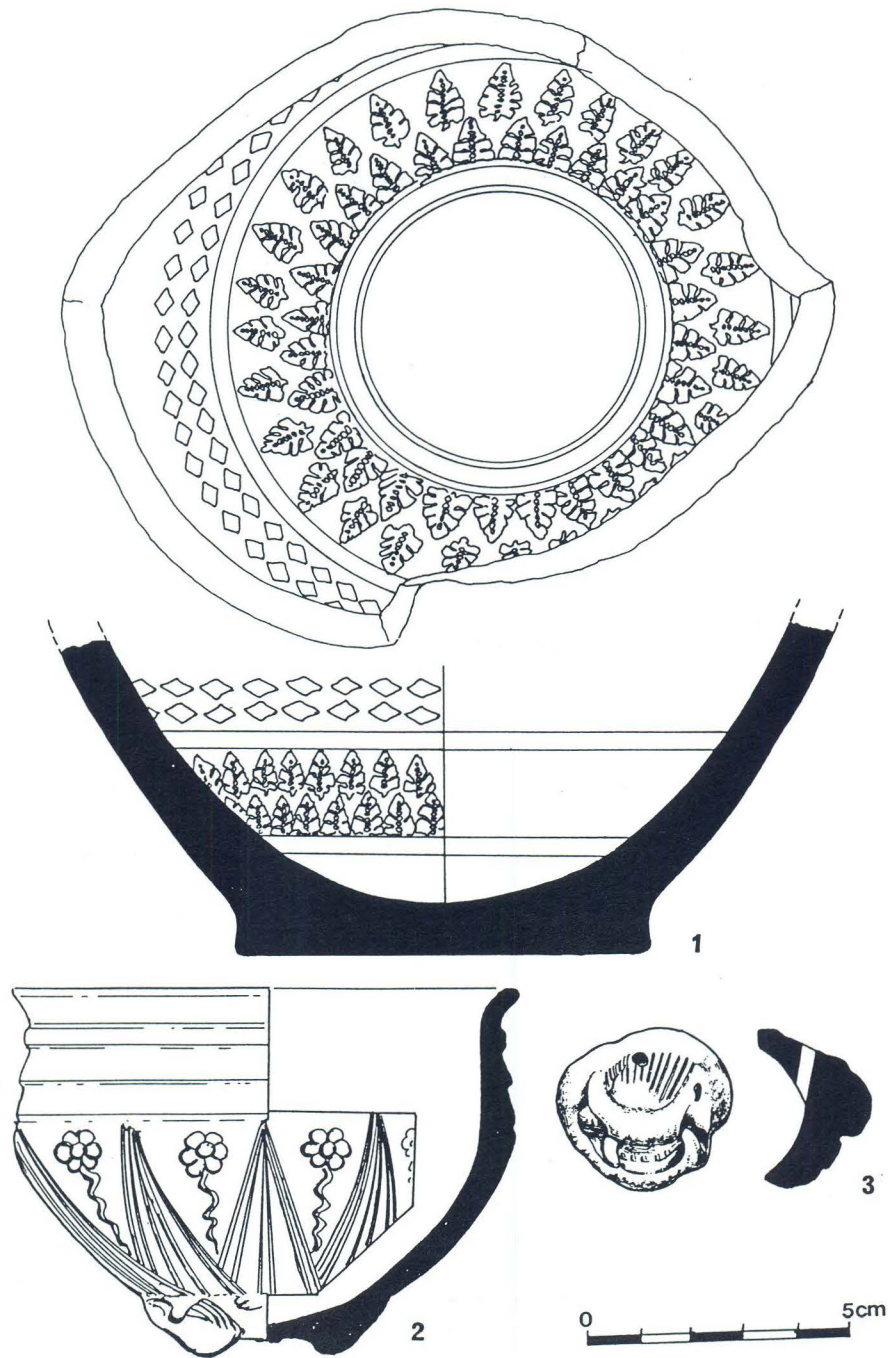
Kolovare, an area in the vicinity of Zadar, has a natural spring mentioned in the Middle Age as “ad fontem” of “de fontana” and is also known for its two churches and later lazarettos. From Antiquity there is evidence of a Temple of Apollo the Lycian and of a large late antique necropolis. By recent underwater excavations it has been determined that the port known to have existed at this site in the Middle Ages had, in fact dated from Antiquity. A by-product of the excavations was the discovery of a ceramic relief mould for decorated vessels. Its characteristic decorative motifs and design indicate its function in the production of Hellenistic relief ceramics. The size of the cavity indicates that relief craters would have been imprinted in the mould. Such finds are numerous on Liburnian sites and research to date has supposed that Hellenistic ceramics and relief bowls were brought to the area from workshops in the Manian bay (Resnik near Kaštel Novi) and from Vis. These sites too have revealed many examples of such vessels, inspired by the metal dishes of Athens, Corint and Delos. The discovery of the mould in the antique port in Kolovare tells of the existence of a workshop in Jader (Zadar), which was the most important Liburnian centre.

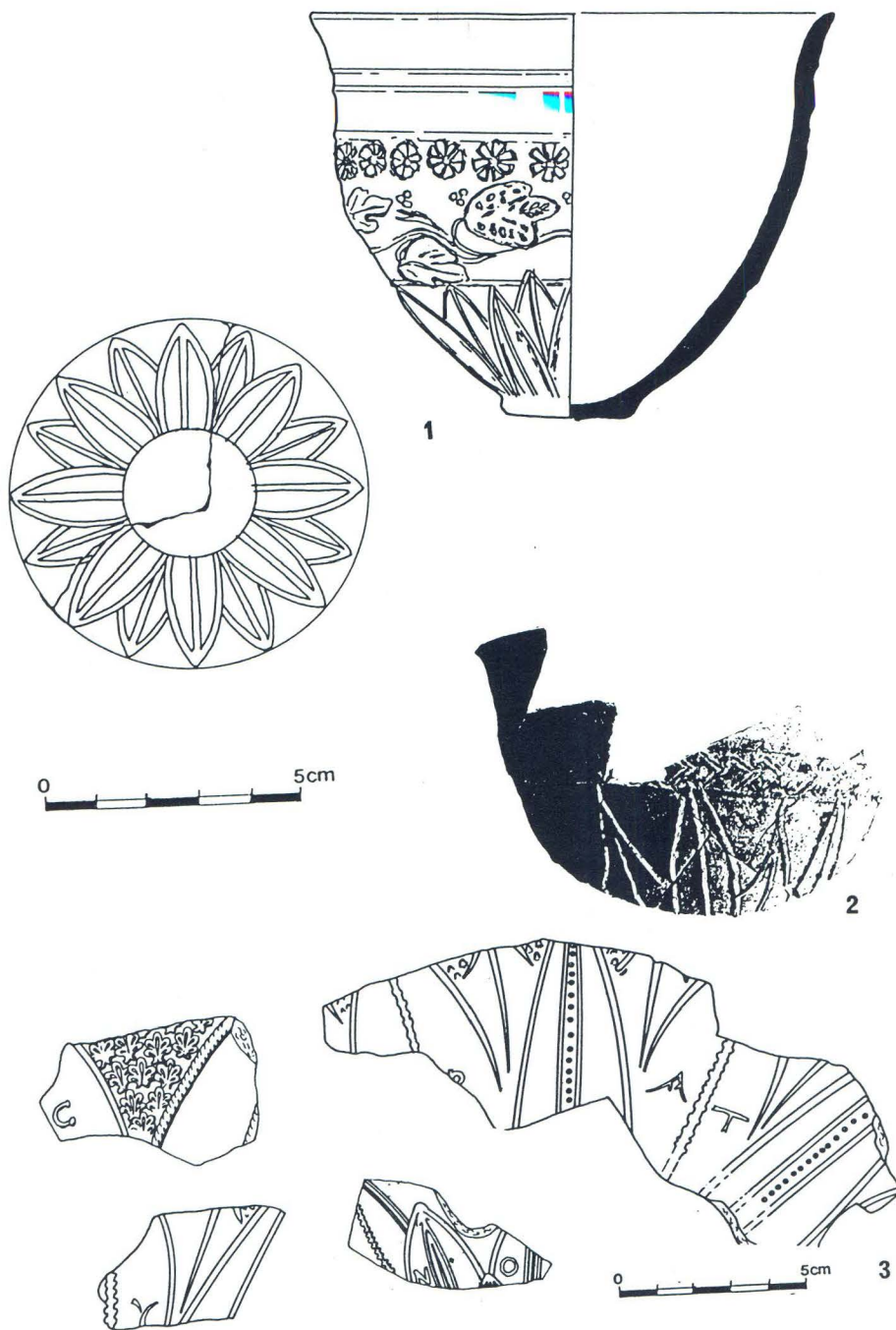
T. I, sl. 1 - Crtežna rekonstrukcija kalupa s antičkog pristaništa na Kolovarama

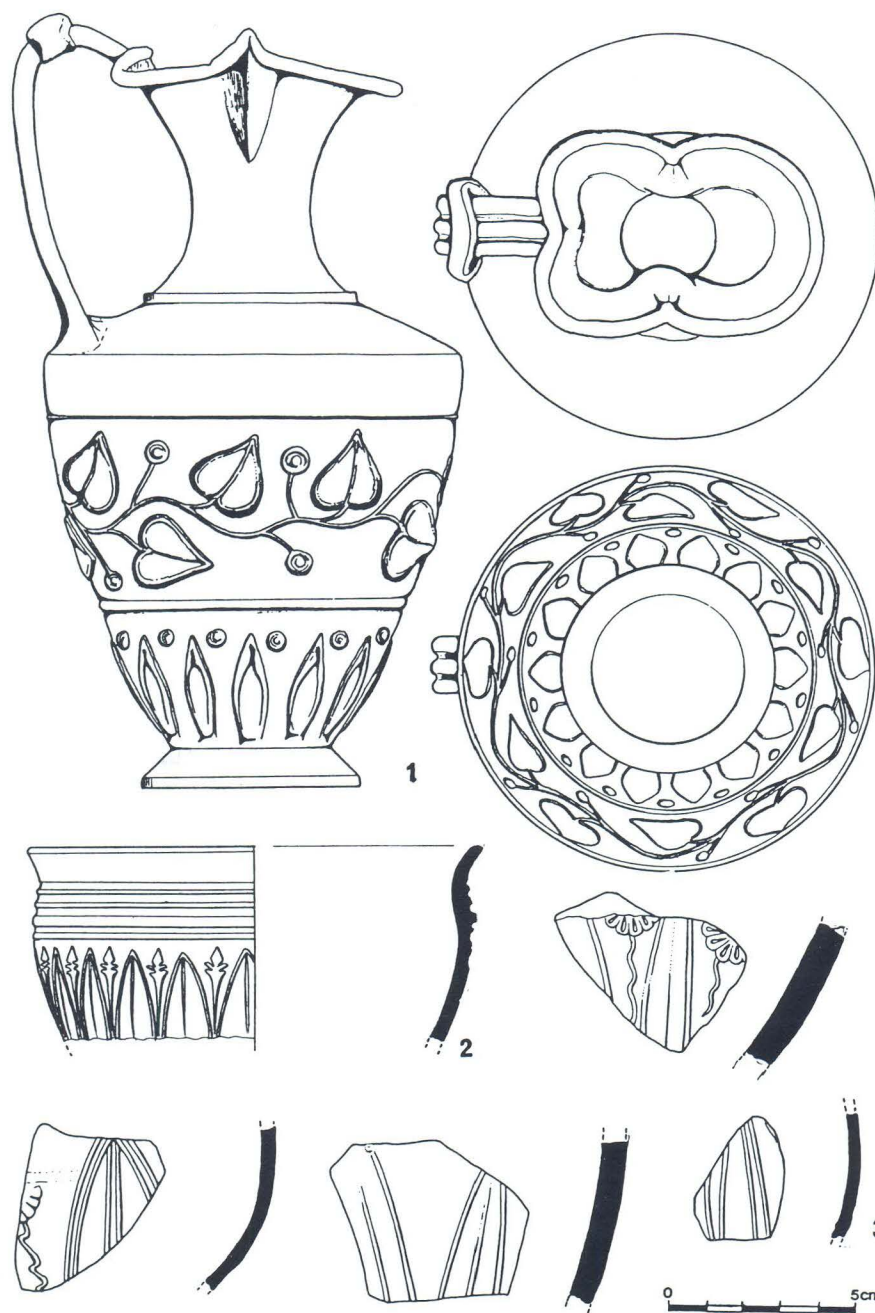
T. II, sl. 1 - Reljefna helenistička zdjela iz Resnika kod Kaštel Novog
 sl. 2 - Rekonstrukcija kratera otisnutog iz kalupa na Kolovarama

T. III, sl. 1 - Kalup nađen na nalazištu Resnik kod Kaštel Novog
 sl. 2 - Reljefna helenistička zdjela iz Resnika
 sl. 3 - Maskeron za otiskivanje nožica zdjela iz Resnika

T. IV, sl. 1 - Reljefna helenistička zdjela iz Resnika
 sl. 2 - Dio reljefne zdjele iz Korinta
 sl. 3 - Ulomci helenističke zdjele iz Atene

T. V, sl. 1 - Reljefni oinohoe s rta Plavac kod Zlarina
 sl. 2 - Ulomci reljefnih zdjela iz V. Mrdakovice kod Zatona